

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Марина Баги, Александра Томашевић

О дистрибуцији наставака у инструменталу јединице код именица женског рода на консонант 1

Осветљавања

Радојица Јовићевић

Уз нека имена везана за Милешеву 9

Бојана Милосављевић

О једном називу из лексичко-семантичке групе nomina politicus – другосрбијанац 14

Преиспитивања

Ђорђе Стефановић

О стичној речи футинг 20

Поводом

Ђорђо Сладоје

Велики јосао и мале језичке игре 24

Мали савети 27

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика 30

Писци о језику 34

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1

Телефон: 021/420-199, лок. 265

Издавач: Матица српска

Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Катјарина Сунајко

Коректор
Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Штјефан

Компјутерски слог
Владимир Вајић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik_danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство културе и информисања Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

СIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

НОРМА

*Марина Баји
Александра Томашевић*

О ДИСТРИБУЦИЈИ НАСТАВАКА У ИНСТРУМЕНТАЛУ ЈЕДНИНЕ КОД ИМЕНИЦА ЖЕНСКОГ РОДА НА КОНСОНАНТ

1. Овај прилог се бави анализом дистрибуције различитих инструменталних наставака код именица женског рода које се у номинативу завршавају на нулту наставачку морфему. У основној србистичкој литератури се говори о питању дистрибуције инструменталних наставака код ових именица, али се оно не разлаже детаљно. М. Стевановић разматра постојање три наставка (-у, -ју и -и) и истиче да се наставак -ју употребљава када је инструментал именице „сам, без облика других речи” (1986: 242), јер наставак -и није карактеристичан само за инструментал једнине, већ и за друге падеже у датој парадигми. Наставак -и користи се у ситуацијама када облици атрибута или предлози уз инструментал отклањају сваку двосмисленост. Ипак, тврди да је облик инструментала са наставком -ју неупоредиво чешћи од облика са наставком -и. Слични су закључци Ж. Станојчића и Љ. Поповића, који сматрају да „уколико се именица употребљава без конгруентног атрибута, обично се бира облик са наставком -ју/-у. [...] Са употребом атрибута уз именицу повећава се могућност појаве и облика с наставком -и” (2012: 92). У *Нормативној граматички* П. Пипера и И. Клајна тврди се да је наставак -ју чешћи од наставка -и јер први наставак доприноси лакшем разликовању инструментала од осталих падежа (2017: 90).

2. Истраживање које ћемо укратко представити засновано је на корпусу који чини 47 примера у којима је употребљено 12 фреквентних именица III врсте. Избор именица начинили смо пратећи примере који се наводе у најважнијим граматицама када је реч о именицама треће деклинационе врсте. Тако смо дошли до следећих лексема: *весѝ, власѝ, љад, крв, љубав, масѝ, мисао, млагосѝ, ѝомоћ, радосѝ, со, сѝрасѝ*. Семантика одабраних именица је различита: неке од њих могу означавати и конкретне и апстрактне ентитете, а значења неких од њих могу бити или само апстрактна или само конкретна. Избор је био овакав јер смо желели да посматрамо читав семантички континуум. Након ексцерпције репрезентативних лексема, саставили смо примере реченица¹ у којима су оне употребљене трудећи се да комбинујемо различите семантичке прилике са синтаксичким – наводили смо и конкретне и апстрактне реализације именица и формирали примере са различитим атрибутима, али и без њих. У истраживању је учествовало 100 говорника српског језика одговарајући на 47 захтева. Од њих смо тражили да изаберу једну од две понуђене опције, које представљају могуће инструменталне форме. Пратећи добијене резултате, настојали смо да проверимо тврдње које наводи литература: 1) да је наставак *-ју* најчешћи инструментални наставак код овог типа именица, 2) да присуство конгруентног атрибута повећава могућност избора наставка *-и*, као и да проверимо нашу хипотезу – 3) да семантика именице има улогу у избору инструменталног наставка.

3. У наредним одељцима представимо резултате истраживања и најважније закључке.

а) Именице које могу означавати и конкретне и апстрактне ентитете

Власѝ : *власѝи/власѝћу*

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
моћ на друштвеној лествици	(1) жеља за _____	25%	75%
	(2) жеља за апсолутном _____	41%	59%
владајући режим	(3) затечен ауторитарном _____	32%	68%
институција	(4) сарађујући са _____	35%	65%
	(5) сарађујући са актуелном _____	43%	57%

Иако се у случају инструменталног облика ове именице испитаници најчешће опредељују за облик *власѝћу*, ипак се могу уочити варијације у резултатима у односу на семантику именице. Наиме, највећи проценат ис-

¹ У табелама које следе и које представљају резултате истраживања примери реченица биће сведени на одговарајуће синтагме или предлошко-падежне конструкције у којима се види употреба датих именица у инструменталу.

питаника бира наставка -ју у случају када је значење именице најапстрактније (пр. 1). С друге стране, када именица означава конкретне ентитете и када је уз њу употребљен конгруентни атрибут, најмањи проценат испитаника ће се одредити за облик на -ју (пр. 5).

Крв : крви/крвљу

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК -И	НАСТАВАК -ЈУ
течност која кружи организмом	(6) умазан _____	6%	94%
	(7) умазан свињском _____	33%	67%
блиско сродство	(8) са _____ својих предака	17%	83%
	(9) са _____, својом ћерком	28%	72%
	(10) са својом _____	56%	44%
природа, нарав, темперамент	(11) обузет немирном _____	52%	48%

Када је у питању семантика именице *крв*, резултати истраживања су слични и када означава нешто апстрактно (пр. 11) и нешто врло конкретно (пр. 6 и 7). Можемо закључити да је у оба случаја фактор који утиче на избор одређеног наставка – присуство конгруентног атрибута. Дакле, када га нема, предност ће имати наставка -ју, а када је употребљен, повећава се могућност избора наставка -и. Наставак -и добија најизразитију предност онда када је референт лексеме *крв* особа, а када је присутан и конгруентни атрибут (пр. 10).

Љубав : љубави/љубављу

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК -И	НАСТАВАК -ЈУ
емоција	(12) са _____	1%	99%
	(13) са нежном _____	34%	66%
особа	(14) са _____, Петром	50%	50%
	(15) са својом _____, Петром	75%	25%

Ако именица *љубав* има апстрактно значење, предност ће имати инструментални наставка -ју (пр. 12 и 13). Када је значење ове именице конкретно (пр. 14 и 15), избор наставка зависиће од присуства атрибута. Наиме, са атрибутом предност ће имати наставка -и (пр. 15), а без атрибута мишљење испитаника је подељено (пр. 14).

Младосић : младосићи/младосићу

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК -И	НАСТАВАК -ЈУ
старосна доб	(16) одушевљена _____ тог момка	12%	88%
	(17) одушевљена његовом _____	20%	80%
омладина	(18) затечени _____ која је...	71%	29%
	(19) испуњен београдском _____	56%	44%

Јасно се види да код ове именице постоји разлика у избору инструменталног наставка у односу на семантику. Наиме, што је значење конкретније (пр. 18 и 19), већа је вероватноћа да ће говорницима бити ближи облик са наставком *-и*.² С друге стране, што је значење апстрактније (пр. 16 и 17), испитаници ће пре бирати форму са наставком *-ју*.

Помоћ : *ѿомоћи/ѿомоћу*

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК <i>-И</i>	НАСТАВАК <i>-ЈУ</i>
подршка	(20) одушевљена ___ суседних земаља	78%	22%
	(21) одушевљена племенитом ___	92%	8%
материјално средство	(22) подстакнут ___ у новцу...	88%	12%
	(23) подстакнут материјалном ___	12%	88%
особа	(24) са својом главном ___, Марком	91%	9%

Учили смо да је ситуација са именицом *ѿомоћ* помало другачија у односу на остале именице. Наиме, испитаници су се углавном одређивали за облик *ѿомоћи*, посебно када је уз именицу био употребљен конгруентни атрибут (пр. 21 и 24). Чини се да је на избор испитаника утицала чињеница да постоји предлог *ѿомоћу*, те да су одабиром облика *ѿомоћи* направили дистинкцију између ових двеју речи, које припадају различитим врстама. С друге стране, у примеру 23 примећујемо да је убедљиво доминантан облик *ѿомоћу* јер постојање конгруентног атрибута несумњиво указује на то да следи именица.

Рагосѿ : *рагосѿи/рагосѿу*

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК <i>-И</i>	НАСТАВАК <i>-ЈУ</i>
емоција	(25) са ___ у очима	18%	82%
	(26) са великом ___ у очима	31%	69%
особа	(27) са ___, ћерком јединицом	33%	67%
	(28) са својом ___, ћерком јединицом	48%	52%

Без обзира на семантику именице *рагосѿ*, предност код испитаника има облик са наставком *-ју*. Ипак, та предност ће бити смањена увек када се употреби конгруентни атрибут (пр. 26 и 28), односно његово присуство повећава проценат бирања наставка *-и*.

² Неколико испитаника имало је потребу да образложи због чега су се определили за одређену форму. Рекли су да их именице попут *љубав*, *млагосѿ*, *рагосѿ* итд., када су употребљене са инстр. наставком *-ју*, асоцирају на количину нечега, а да наставак *-и* више везују за конкретне ентитете.

Сѝрасѝ : сѝрасѝи/сѝрашћу

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
нагон	(29) са великом ____	28%	72%
	(30) са ____	7%	93%
предмет склоности	(31) бавећи се билијаром, његовом великом ____	53%	47%
	(32) бавећи се својом великом ____ (страст), билијаром	38%	62%

Код именице *сѝрасѝ* за разумевање резултата анкете важни су нам и семантика именице, али и присуство конгруентног атрибута. Уколико именица означава нешто апстрактно (пр. 29 и 30), испитаници ће се чешће опредељивати за облик са наставком *-ју*, а када је јасно да именица означава предмет нечије склоности (пр. 31), наставак *-и* ће имати предност. Без обзира на семантику дате лексеме, присуство конгруентног атрибута (вишег степена одређености) утицаће на повећање дистрибуције наставка *-и*.

б) Именице расплинуте семантике

Весѝ : весѝи/вешћу

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА/ППК	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
обавештење	(33) затечена ____	9%	91%
	(34) затечена ружном ____	33%	67%

Испитаници су увек пре бирали облик са инструменталним наставком *-ју* него облик са наставком *-и*. Ипак, постоји разлика у проценту бирања у односу на присуство атрибута. Уколико је уз именицу употребљен атрибут (пр. 34), повећава се могућност бирања форме на *-и*.

Мисао : мисли/мишћу

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
резултат мисаоног процеса	(35) ношен ____ о победи	17%	83%
	(36) вођен лепом ____	18%	82%
рђава намера ³	(37) са задњом ____	46%	54%
колектив са зајед- ничким ставом	(38) са __ енглеске културне заједнице	3%	97%
	(39) са енглеском културном ____	62%	38%

³ Када је именица *мисао* употребљена у фразеологизованој конструкцији *загња мисао*, резултати истраживања показују да су оба инструментална наставка заступљена, с тим што је наставак *-ју* заступљенији (54%). Чини се занимљивом чињеница да за овај устаљени израз код испитаника није устаљен одређени инструментални наставак, иако се помнути израз најчешће и користи у инструменталу.

Именица *мисао* има врло расплинуту семантику, те се не може са лакоћом одредити да ли је значење апстрактно или конкретно. Штавише, могли бисмо рећи да се ова два значења преплићу. Ипак, једино у случају када именица *мисао* означава колектив и додатно је одређена конгруентним атрибутом (пр. 39), наставак *-и* постаје фреквентнији.

в) Именица која означава само апстрактне ентитете

Глаг : *їлаги/їлађу*

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
потреба за храном	(40) морен ____	11%	89%
	(41) мучен страшном ____	20%	80%
општа тежња	(42) опседнут ____ за новцем	27%	73%
	(43) вођен неутаживом ____ за новцем	31%	69%

Када именица *їлаг* означава потребу за храном (пр. 40 и 41), испитаници у великом броју процената бирају форму *їлађу*. Процент избора овог облика незнатно се смањује онда када се употреби конгруентни атрибут (пр. 41). Када лексема *їлаг* означава општу тежњу ка нечему (пр. 42 и 43), доминантан је облик *їлађу*. Процент избора ове форме незнатно варира у односу на употребу конгруентног атрибута (пр. 43).

г) Именице које означавају само конкретне ентитете

Масїї: *масїїи/мацїђу*

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
намирница	(44) са ____	28%	72%
	(45) са свињском ____	41%	59%

Испитаници су се пре одлучивали за форму са наставком *-ју* и то: са атрибутом у 59% случајева (пр. 45), а без њега (пр. 44) у 72% случаја. И код ове именице се уочава разлика у заступљености инструменталног наставка у односу на присуство атрибута, односно у односу на одређеност : неопређеност.

Со : *соли/сољу*

ЗНАЧЕЊЕ	СИНТАГМА	НАСТАВАК <i>-и</i>	НАСТАВАК <i>-ју</i>
минерал специфичног укуса	(46) испуњене ____	21%	79%
	(47) зачињен хималајском ____	38%	62%

Испитаници су најпре бирали облик ове именице са наставком *-ју*, без обзира на то да ли је уз именицу био присутан атрибут. Ипак, резултати показују да присуство атрибута смањује могућност да се изабере наставак *-ју* (пр. 47).

4. Циљ истраживања био је најпре да се испита да ли је наставак *-ју* заиста фреквентнији инструментални наставак код именица треће врсте на консонант. Одговор на ово питање смо добили на основу резултата анкете. Наиме, од 4700 одговора, испитаници су облик са наставком *-ју* изабрали 2991 пут (око 64%), док су конкурентни облик са наставком *-и* изабрали 1709 пута (око 36%).

Затим смо настојали да проверимо тврдњу присутну у литератури: да присуство атрибута повећава шансу да се чешће бира наставак *-и*. С обзиром на то да међу примерима 1–47 има 40 примера који се међусобно разликују само по присуству/одсуству конгруентног атрибута, разматрали смо 4000 одговора (по 2000 са атрибутом и без њега). Добили смо следеће резултате: у примерима са атрибутом испитаници су 812 пута изабрали облик са наставком *-и*. С друге стране, у реченицама без атрибута овај наставак су испитаници мање бирали – 568 пута. Дакле, наше истраживање је показало да је тврдња наведена у литератури тачна – присуство атрибута заиста повећава шансу да наставак *-и* буде чешће изабран.

На крају, у овом раду смо кренули и од наше претпоставке да и семантика именице има улогу у одабиру инструменталног наставка. За именице у неким примерима нисмо сигурни да ли су апстрактне или конкретне, те смо у разматрање у овом делу узели 40 реченица у којима је именица несумњиво апстрактна (20 примера)⁴ или конкретна (20 примера)⁵. Увидели смо следеће: код примера у којима именица има апстрактну семантику, наставак *-ју* се најчешће бирао (1391 пут), а наставак *-и* много ређе (609 пута). С друге стране, код примера у којима именица има конкретну семантику, однос је другачији. Наиме, наставак *-ју* јесте чешћи (1130 пута), али је наставак *-и* биран чешће него у примерима са именицом која има апстрактно значење (870 пута). Можемо закључити да је и семантика употребљене именице важан фактор када је у питању дистрибуција инструменталних наставка, те да ће бити већа вероватноћа да ће се испитаници одредити за наставак *-и* онда када је значење именице конкретно.

5. Да резимирамо. У истраживању смо пошли од претпоставке да синтаксичке и семантичке прилике утичу на избор инструменталног наставка. На основу резултата ту смо претпоставку и потврдили. Како се у литератури наводи, инструментални наставак *-ју* чешће се бира јер је на основу њега лако разликовати инструментални облик од других падежних облика у овој деклинационој врсти, с обзиром на то да је већина других падежних наставка *-и*. Међутим, сигурно је да постоји и разлог зашто се наставак *-и* упоредо користи. Најпре смо уочили да могућност за избор овог наставка расте

⁴ Мислимо на следеће примере: 1, 2, 11–13, 16, 17, 20, 21, 25, 26, 29, 30, 35–37, 40–43.

⁵ У питању су следећи примери: 4–10, 14, 15, 18, 19, 22–24, 27, 28, 44–47.

онда када је уз именицу употребљен конгруентни атрибут, а посебно онда када именица означава нешто конкретно. Штавише, овај наставак ће бити доминантан када именица означава особу, а нарочито када уз њу стоји конгруентни атрибут. Морамо напоменути да је наставак *-ју* несумњиво доминантан и да је разлог томе већ поменута маркираност у односу на друге падежне наставке. Ипак, у одређеним ситуацијама дистрибуција наставака *-ју* и *-и* готово је изједначена, а има и случајева у којима наставак *-и* постаје доминантан. С друге стране, наставак *-ју* је несумњиво најдоминантнији у оним случајевима када је именица најмање одређена, било семантичким или синтаксичким приликама: када је апстрактна и када није одређена атрибутом.

На крају напомињемо да је наш корпус састављен од само 12 именица и да још увек не можемо са сигурношћу тврдити да ће резултати бити слични у свакој другој ситуацији. Стога би било корисно спровести истраживање ширег обима, са више именица из ове деклинационе врсте и са више испитаника. Поред посматраних критеријума, било би добро посматрати и значење инструментала као и присуство различитих предлога који иду уз инструментал. Дакле, требало би саставити разноврсније реченице на основу којих би било лакше проверити колико различите синтаксичке прилике утичу на избор инструменталног наставка.

И з в о р и :

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–XX. Београд: САНУ, 1957–.

РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2011.

Л и т е р а т у р а :

Пипер–Клајн ²2017: Предраг Пипер и Иван Клајн. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.

Станојчић–Поповић ¹⁴2012: Живојин Станојчић и Љубомир Поповић. *Грамматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.

Стевановић ⁵1986: Михаило Стевановић. *Савремени српскохрватски језик. Грамматички системи и књижевноевезичка норма. I. Увод, Фонетика, Морфологија*. Београд: Научна књига.

Марина Баги

Институт за српски језик САНУ, Београд
marina.bagi17@gmail.com

Александра Томашевић

Институт за српски језик САНУ, Београд
alekstomash@gmail.com

Б

ОСВЕТЉАВАЊА

Рагојица Јовићевић

УЗ НЕКА ИМЕНА ВЕЗАНА ЗА МИЛЕШЕВУ*

На реци Милешевки недалеко од Пријепоља подигао је краљ Владислав, син Стефана Првовенчаног, манастир Милешеву. Најбољи византијски живописци украсили су манастирску цркву, посвећену Вазнесењу Господњем, фрескама изузетне лепоте. Међу њима се издваја Бели анђеоло, за кога је познати енглески археолог Артур Еванс рекао да ништа што је створио Ђото не премаша лепотом Анђела из српске краљевске задужбине манастира Милешеве (РЕТКОВИЋ 1980: 104). Портрети краља Владислава, као и знаменитих чланова његове породице – деде Стефана Немање, стрица Светог Саве, оца Стефана Првовенчаног и брата Радослава, такође представљају ремек-дела српске и европске уметности XIII века. У манастиру су три и по века почивале мошти Светог Саве, све до 1594. године, када су их Турци однели у Београд и спалили на Врачару.

Милешева је сачувала старо српско лично име *Милещ*, сведочећи о његовој давнашњој употреби.

Лична имена код Словена првобитно су била претежно сложена (*nomina composita*), нпр., *Budimirъ*, *Budislavъ*, *Bratislavъ*, *Vojislavъ*, *Gradislavъ*, *Gradimirъ*, *Desimirъ*, *Dragislavъ*, *Dragibratъ*, *Milobratъ*, *Miloslavъ*, *Stanimirъ*, *Hvalislavъ*... Но већ у прасловенској епохи настала је тенденција да се од сложених

* Чланак је део мог истоименог рада објављеног у Јовићевић 2013.

праве скраћена имена. Тај прасловенски процес осветлио је и разјаснио проф. Радосав Бошковић у својим ономастичким радовима, посебно онима у којима се бавио питањем развитка словенских антропонима од прасловенске епохе до данас (Бошковић 2007: 349–356). Од прасловенских сложених имена настајала су, дакле, и прасловенска скраћена имена типа *Mil-ъ* (< *Miloslavъ*), *Grad-ъ* (< *Gradimirъ* или *Gradislavъ*), *Rad-ъ* (< *Radoslavъ*), *Stan-ъ* (< *Stanislavъ*) и сл. Таква скраћена имена још нису била хипокористици. „То су постајала и постала са додавањем хипокористичкога, а не придевскога – *јь* [наглашава проф. Бошковић, зато што придевско –*јь* изражава посесивност, а не хипокористичност – Р. Ј.]: *Radъ* < **Rad + јь*; *Milъ* < **Mil + јь*; *Stanъ* < **Stan + јь*.” Тако су настали први хипокористици, имена од милоште. „Ови специјални и први хипокористици прасловенски”, наставља проф. Бошковић, „учинили су радикалан прелом у начину скраћивања сложених имена словенских. До њих – имали смо ... скраћивање на крајњи сугласник првога дела сложеног имена типа *Stan + њ* < *Stan-islavъ*. Од њих – *Sta-њъ*. *Sta-nislavъ* (то јест скраћивање на вокал првога слога сложенога имена). Нови однос *Sta-њъ* : *Stanislavъ*” омогућио је: „1) да се у *Staњъ*, путем перинтеграције [прерасподелом морфема – Р. Ј.], издвоји суфикс – *њъ*; 2) да тај суфикс – ipso facto [самим тим] – преузме на себе хипокористичку функцију ранијега *јь*; и 3) да се свако хипокористичко скраћивање сложених имена изводи – у даљем развоју језика – додавањем спољних суфикса првоме слогу на вокал.”

У процесу хипокористизације у словенској антропонији настали су и нови творбени форманти, посебно „дивљим ускакањем” суфикса деминутивнога порекла „и из деминутивних категорија у хипокористичке формације” (Бошковић 2000: 353–355). У такве творбене форманте спада и суфикс *-еџ*, који је у антропонији имао од милоште полазно деминутивно значење.¹

¹ Суфикс *-еџ* се у српском језику јавља, пре свега, као ономастички формант, и то најпре у творби антропонима, а касније и топонима, али се, истина веома ретко, јавља и као апелативни формант (при грађењу заједничких именица). Ево неких примера забележених у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске: **бареш** м *бара*, **бригеш** м обично у изразима: *ни бриџеша*; *без бриџеша* (= *није ја бриџа*), **грџеш** м и **црџеш** м у изразу: *од црџеша до трџеша* (= *све њоре и њоре, све црње и њоре*), **зрџеш** м *биљка из чије се њлода вади средство за бојење у црвено*, **лемеш** м *оштри део њлуџа који њри орању сече земљу*; *раоник*, **пелеш** м *њрчин*, **рекеш** м *биљка из њородице шџишџара, коџрџан, веџроваљ* (Вук Рј.), **рудеш** м *врџа инсекџа њврдокрџца*. Но није свако *-еџ* – па макар било и завршетак апелатива – исто што и суфикс *-еџ*. То се може уочити или из мање-више очигледнога порекла те речи, или из њенога акцента (у номинативу и у косим падежима). Да бих то истакао, наводим овде и те примере у којима завршетак *-еџ* нема никакве везе са старим суфиксом *-еџ*: **бареш** м = **барџ** фр. *врџа лаке њрозирање њканине...*, **бегеш** м *маџарски конџрабас*; *џамбура која даје дубоке њонове*, **веш** м нем. варв. *рубље*, **голеш** ж *џолеџ*, **греш** м тал. 1. *недозрело кисело њрожје*. 2. бот. *оџрозд*, **дреш**, м нем. *врџалица*, **дереш** маџ. = **дерџ** истор. *клуџа за баџинање*, **дрмеш** = **дрмеж** м *хрватски народни њлес, али и влаџка њра*, **кортеш** м маџ. *џоџиџички њрисџалица који аџиџује за коџа*, **костреш**, *врџа сџиџиње речне рибе с џаким бодџама* (*џрџеч*),

Но, наглашавамо овде да сваки деминутив не мора увек, нарочито не у апаративној лексици, да упућује на значење од милоште. Напротив, деминутив може изражавати и пејоративан однос.

Суфикс *-eš* додаван је на први део сложених личних имена прасловенских. Тако је од првог дела прасловенског сложеног личног имена *Radoslavъ* добијено име од милоште, то јест хипокористик *Radeš* (*Rad* + *eš* < *Radoslavъ*).

И лично мушко име *Милеш* је, дакле, по свом постанку хипокористик, настао од скраћенога имена *Мил* и суфикса *-еш* и најпре је настао одмиља. На исти начин постала су и имена *Брајџеш*, *Бајреш*, *Бојгеш*, *Добреш*, *Малеш*, *Рагеж* итд. Ови хипокористици су касније прерастали и у обична, „званична” имена, без емотивне обојености, као што данас лична имена *Драго*, *Миро*, *Божо*, *Божа*, *Перо*, *Пера* и сл. и не морају (сем по пореклу) бити хипокористици. Њих је евидентирала Милица Грковић у свом минуциозно документованом *Речнику личних имена код Срба* (Грковић 1977), као и у својим књигама *Имена у Дечанским хрисовуљама* (Грковић 1983) и *Речник имена Бањској, Дечанској и Призренској властелинској у XIV веку* (Грковић 1986).

У поређењу с јужнословенском, суфикс *-eš* је неупоредиво фреквентнији у западнословенској антропонимији, на пример, код Чеха (ARHIV 1840: 26): *Boreš*, *Bareš*, а нарочито код Пољака (TASZYCKI 1958): *Cieplesz*, *Golesz*, *Karniesz*, *Godziesz*, *Miesz*, *Grzesz*, *Grodziesz* (потврде из XII в.), *Jarzesz*, *Lybiesz*, *Żglesz* (XIII в.) (ЖЕЛЕЗНЯК 1969: 34).

Мушким личним именима на *-eš* веома су блиска имена са завршетком *-eša*, који је, несумњиво, настао аналошки: додавањем *-a* по узору на многобројна српска лична именована на *-a* (ЖЕЛЕЗНЯК 1969: 34–35). Лична имена *Бољеша*, *Брајџеша*, *Годеца*, *Грубеша*, *Гургеша*, *Милеша*, *Миреша*, *Рагеца* посведочена су у *Бањској хрисовуљи*, у *Дечанским хрисовуљама* и у *Призренској хрисовуљи* (Грковић 1977).

Томо Маретић у својој књизи *О народним именима и презименима у Хрватској и Србији* у једном истом одељку (редни бр. 60) наводи хрватска и српска лична имена и на суфикс *-eš* и на завршетак *-eša*, као и презимена изведена од таквих имена, од којих су нека несловенскога порекла: *Bareš* (< *Bartholomaeus*), *Barešić*; *Beneš* (< *Benedictus*), *Benešić*; *Bjeleš*, *Bjelešić*; *Bogdeš*, *Bogdeša*, *Bogdešić*; *Bolješa* (< *Boljeslav*); *Brateš*, *Brateša*, *Bratešević*; *Crneš*, *Crnešević*; *Dobreš*, *Dobrešević*; *Franeš*, *Franešević*; *Galeš* (< *Gallus*?), *Galešić*; *Godeša* (< *Godimir*); *Gradeša* (< *Gradisav*); *Grdeš* (профилактично име, Т. М.), *Grdešić*; *Grubeša*, *Grubešić*; *Hitreš* (самотворно име); *Ivaneš*, *Ivanešić*, *Janeš* (< *Joannes*), *Janešić*; *Jareš* (као презиме); *Jureš*, *Jurešić*, *Jurešević*; *Kureš* (данас као презиме), *Kurešić*;

леш м балкански турцизам персијскога порекла (*lāš*), *мриво тело*, *мривац*, **немеш** м мађ. *илемић*, **пеш** м тур. 1. *крај у одеће*, *скућ*; 2. у *корића дршке за ношење* (Вук Рј.), **пешкеш** м тур. *дар*, *поклон*, **среш** и **сријеш** м и ж *илесан* и *шалол* *при вину*; покр. *мраз*, *иње*, *слана*.

Maleš (самотворно име), *Maleša*, *Malešević*; *Markeš* (данас као презиме), *Markešić*; *Mateša*, *Matešić*; *Mavreša* (< *Maurus*); *Mikeš* (< *Michael*), *Mikešić*; *Mileš*, *Mileša*, *Milešić*; *Movreša* (< *Maurus*), *Morešić*; *Nagleša* (самотворно име), *Paveš*, *Pavešić*; *Pavleš*, *Pavlešić*; *Pureš* (надимак), *Radeša*; *Ranješ* (< *Tihoran*, *Ranisav*), *Rubeša* (данас као презиме од каквог латинског имена, што се почиње с *rub*); *Seleš* (< *Selimir*; данас као презиме); *Volješa* (< *Volislav*) (MARETIĆ 1886: 99–100). Напомена: У заградама су Маретићева објашњења.

Заборављено старо српско лично име *Милещ* сачувано је у имену манастира *Милешева*, као и у хидрониму *Милешевка* и топонимима *Милешево*, *Милешевац*, *Милешева Бара*, *Милешевићи*.

Манастир *Милешева* се налази на шестом километру од *Пријејоља*, које такође чува старину у свом имену. Народна етимологија каже да је на месту *Пријејоља* некада, раније, *џрије* било поље. Име града би, дакле, био спој прилога *џрије* и именице *џоље*. Петар Скок овај топоним тумачи као сложену ницу од предлога *џрије* и именице *џоље*, дакле, *џредџоље*, то јест, *месџо* које се налази *исџред џоља*. Уз овакво тумачење, рекао бих, да ако се први део овога топонима схвата као *џредлоџ прџдџ* у ијекавској варијанти (*џрије*), онда уз *џредлоџ џрије* мора ићи генитив, па би се ово место, вероватно, звало *Пријепоља*. Томо Маретић уместо евентуалнога *џрилоџа* (или *џредлоџа*) *пр(и)је* види префикс *џре-*, односно *џрије-*, и наглашава да „*груџи џио није именица поље, неџо је у свези с ријечима пол и пола*”. Дакле, не *џоље*, већ *џол(овина)* или *џола нечеџа*, тј. као нешто што је *џреџоловљено*, што би ијекавски било *џријеџоловљено* (а потом прешло у *Пријејоље*) као што су, по његову мишљењу, настали називи *Прејолно* код Загреба или *Прејолац* у горњем Лабу.

Сасвим другачије мишљење од ових изнели смо Александар Лома и ја. Наиме, топоним *Пријејоље* уопште није словенски и не треба га доводити у везу ни са *џољем* ни са *џоловином* нити са којом другом словенском речи.² А. Лома износи мишљење да „ако се у рановизантијско време (прва половина VI века) у близини данашњег *Пријејоља* налазио град зван Ἰουστινούπολις *Јустинуџољ*, са грчким πόλις ‘град’ у имену, онда је и суседно место могло понети грчки назив, и то, с обзиром на грчки језик и на словенски облик, пре περικόλιον ‘предграђе, истурено градско утврђење’ него *περί-πολις” (Лома 1989: 24–25).

Српскоме топониму *Пријејоље*, подлога је, и по мом мишљењу, могла бити пре περικόλιον ‘предграђе, истурено градско утврђење’ него *περί-πολις”. Грчки топоними који се у другом делу завршавају на -πολις, на словенском

² О овоме сведочи један латински натпис пронађен у селу Избичањ на левој обали Лима низводно од Пријепоља. У њему се говори о подизању велике вароши под византијским царем Јустинијаном, па се „помишља да би то могао бити град, који је ... Јустинијан подигао у част стрицу Јустину и назвао га по њему Ἰουστινούπολις *Јустинупољ*”.

терену најчешће су адаптирани завршетком *-iōl̥*, који нема никакве везе са словенском именицом *iōl̥e*, него је само фонетска адаптација грчког завршетка, нпр.: Ἀκρόπολις : Акропољ, Κωνσταντινούπολις : Константинопољ; Σευαστούπολις : Севастопољ и сл. Кад је, међутим, у питању назив περιπόλιον, адаптација другог дела (*-πόλιον*) ишла је аналошки према постојећој словенској речи *iōl̥e*, чији је иницијални прасловенски лик, пре закона отворенога слога, гласио **pol̥ion* (иза *l* било је неслоготворно *i*). После закона отворенога слога следио је развој **pol̥ion* > *0*pol̥io* > **pol̥jo* > *pol̥je* = поље.³ Како је и први део грчкога περιπόλιον имао ослонац у словенском префиксу *pr̥-* (< **per-*), фонетско-морфолошким прилагођавањем добијен је домаћи назив *Пријејоље*, дакле, ‘предграђе, истурено градско утврђење’ (ЈОВИЋЕВИЋ 2013).

Л и т е р а т у р а :

- Бошковић 2007: Радосав Бошковић. „Из ономастичке деривације и поводом ње.” у: Радосав Бошковић. *Основи ујоредне грамаџике словенских језика*. Приредио Р. Јовићевић. Београд: Чигоја штампа.
- Грковић 1977: Милица Грковић. *Речник личних имена код Срба*. Београд: Вук Караџић.
- Грковић 1983: Милица Грковић. *Имена у Дечанским хрисовуљама*. Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду.
- Грковић 1986: Милица Грковић. *Речник имена у Бањској, Дечанској и Призренској власћелинској у XIV веку*. Београд: Народна књига.
- ЖЕЛЕЗНЯК 1969: Ирина М. Железњак. *Очерк сербохрватског антропонимическог словооброзования*. Киев.
- ЈОВИЋЕВИЋ 2013: Радојица Јовићевић. „Уз нека имена везана за Милешеву.” *Зборник радова са међународној научној скупи Осам векова манастира Милешеве*, I–II.
- ЛОМА 1989: Александар Лома. „Топономастика и археологија.” *Ономастолошки прилози* X. Београд: Српска академија наука и уметности.
- ARNIV 1840: *Arhiv český čili staré písemné památky české i moravské* I. Praha 1840; J. Gebauer. *Slovník staročeský* I. v Praze, 26.
- TASZYCKI 1958: W. Taszycki. *Najdawniejsze polskie imiona osobowe (Słownik)*, у књизи *Rozprawy i studia polonistyczne* I (Onomastyka), Wrocław–Kraków.
- MARETIĆ 1886: Dr T. Maretić. *O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba*. Zagreb.
- PETKOVIĆ 1980: S. Petković. “Artur Evans and Serbian Antiquities.” *Oxford Slavonic Papers*, n. s. XIII.

Радојица Јовићевић
radojicajovicevic@hotmail.com

³ Исп. Бошковић 2000: 97.

О ЈЕДНОМ НАЗИВУ ИЗ ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ГРУПЕ *NOMINA POLITICUS* – ДРУГОСРБИЈАНАЦ

Једна од врло честих речи у данашњем политичком дискурсу јесте реч *другосрбијанац*. Поред ње, јавља се и њена лексичка варијанта *другосрбин* (обично у мн.), као и сличне творенице – *другосрбијански*, *другосрбијаншићина*, *другосрбијансџво*, па и антоними – *јрвосрбијанац*, односно *јрвосрбин* (обично у мн.). Широј јавности није потпуно јасно значење лексеме *другосрбијанац*, те су неретки наслови у медијима и на интернетским форумима *Ко су другосрбијанци и како су насџали?*¹

Реч *другосрбијанац* припада релативно новој лексици у сфери *nomina politicus*. Термином *nomina politicus* означавају се у лексикологији имена припадника друштвених покрета, политичких партија и организација, поборника какве идеологије и сл. (Заварзина 2004: 65). У српском језику у ту групу би спадале, нпр., речи: *комунистџ(a)*, *социјалистџ(a)*, *демократџ(a)*, *јишићоистџ(a)*, *хијлеровац*, *најџовац*, *зајадњац*, *најредњац*, *есџесовац*, *есенесовац*, *деесесовац*, *уббац* итд. Ова лексичко-семантичка група је отвореног типа будући да се са променама на друштвенополитичком плану и она мења. Тако, у зависности од политичких прилика у друштву, поједини називи из ове групе могу да чине активну и актуелну лексику, која у одређеном тренутку може бити и врло фреквентна у јавном говору (нпр. у време изборних кампања и сл.). Данас су, рецимо, актуелни називи *демократџ(a)*, *социјалистџ(a)*, *зајадњац*, *најредњац*, *најџовац*, *сорошевац* и др. Друге пак речи из ове лексичко-семантичке групе, услед промена на друштвеном, историјском и политичком плану, потиснуте су из употребе, те припадају историзмима, као што су то: *карађорђевићевац*, *обреновићевац*, *сџаљиновац*, *џездесетџоосмац* и др. С друге стране, неки називи се, са појавом нових политичких партија, идеја, политичара, лидера и др., јављају као оказионализми и неологизми, као нпр.: *бајденовац*, *јтрамџовац*, *макроновац*, *орбановац* и др. У неологизме би спадао и назив *другосрбијанац*.

На употребном плану, већина речи из ове групе конотативно је обојена, и то негативно, те се међу овим речима налази и погрдна, пејоративна лексика (Јовановић 2018: 365), с тим што је за неке периоде та пејоративизација лексике била израженија (нпр. за период комунизма).

Речи из групе *nomina politicus* у политичком дискурсу имају тенденцију да проширују своје значење. То семантичко ширење праћено је управо пе-

¹ В. нпр. сајтове <http://srbskenovine.com>, <https://vidovdan.org>, <http://www.pogledi.rs>

јоративизацијом, те се у говору политичара једне политичке оријентације ове речи најчешће користе као погрдна имена не само за припаднике, следбенике другачије политичке оријентације, већ уопште за све идеолошке и политичке противнике.² Описни речници српског језика пак називе из групе *nomina politicus* обично неутрално дефинишу у оном суженом значењу (нпр. *хийлеровац* ‘Хитлеров присталица, нацист(а)’), и то, како сматра И. Клајн, из политичких обзира (Клајн 2003: 210). Ретко наводе и друга значења која ове речи у говорној пракси добијају, упркос томе што су јасно уочљиве како њихова семантичка дисперзивност тако и њихова пејоративна маркираност.³

Назив *грујосрбијанац*, у творбеном погледу, припадао би именичким изведеницама од географских имена на *-ица*. Творбено је мотивисан именичком синтагмом *груја Србија*, од које је суфиксом *-анац* добијена изведеница *грујосрбијанац* (Клајн 2003: 52). На тај начин настала је и именица *Србијанац*. Међутим, мотивна синтагма *груја Србија* овде нема значење географског имена те ни изведеница *грујосрбијанац* није по значењу етноним иако по творбеном моделу припада тој групи речи.⁴ Да није етноним, показује и то што се пише малим, а не великим почетним словом како се иначе пишу етноними у српском језику. Синтагма *груја Србија* потиче из наслова књиге *Друја Србија*, односно из наслова збирке политичких текстова објављених 90-их година XX века. У тој збирци објављени су текстови (јавни говори) неколиких аутора (интелектуалаца грађанске оријентације), који су пропегирани политичке идеје другачије од оних које су биле актуелне у време када је зборник текстова објављен.⁵ Придевски атрибут *груји* у овом називу *груја Србија* тако има значење ‘друкчији, другачији од уобичајеног, различит од онога на кога или на шта се мисли’, те назив књиге *Друја Србија* упућује на значење ‘другачија Србија, Србија различита од дате, актуелне’ и не реферира на назив државе. Из тог разлога можемо рећи да се *грујосрбијанац*, као *nomina politicus*, од других речи из ове групе издваја управо по том творбеном аспекту будући да по начину постанка наликује етнонимима, али то у суштини није, што ће се даље у нашој семантичкој анализи и показати.

² Те лексичке тенденције Ј. Јовановић у докторској дисертацији показује на примерима семантичке дисперзије речи *устиаца* и *фашиста* (Јовановић 2018: 370–372).

³ Уп. нпр. опис речи *фашист* и *хийлеровац* у Речнику МС.

⁴ По истом творбеном моделу настали су и етноними *Аусџријанац*, *Аусџралијанац*, *Венеџјанац*, *Сицилијанац*, *Белџјанац*, *Персијанац* итд. (Клајн 2003: 52).

⁵ Реч је о књизи зборнику *Друја Србија*, ур. Ивана Чоловића и Аљоше Мимице, Београд: Плато, Београдски круг, Борба, 1992. Више о свему томе из угла политике и социологије писао је С. Антонић у књизи *Виџијевска Србија*, Београд: Чигоја штампа, 2011.

Друџосрбијанцима су се најпре, у говору политичара другачијег усмерења, називали интелектуалци, политичари и активисти који су у поменутој књизи политичких текстова под називом *Друџа Србија* имали објављене текстове и били поборници те тзв. другачије Србије (проевропске, либералне, грађанске и сл.). Ово изворно значење речи *друџосрбијанац* – ‘интелектуалац грађанске оријентације који је објавио текст у књизи *Друџа Србија*’ – мало је познато нашој јавности управо зато што се значење именице *друџосрбијанац* временом уопштавало, па се тим именом данас у говору једне групе политичара и њихових присталица називају сви они који имају политичке ставове сличне ставовима оних који су објавили текстове у књизи *Друџа Србија*. Наводимо неке примере савремене употребе ове лексеме:

1) Такође, и „друга” Србија није одувијек била лишена религијских заноса; у стилу Сент-Егзиперија би се могло рећи да су „сви *друџосрбијанци* некада били националисти и вјерници, само их се мали број данас тога сјећа” (Дарко Ћого, Нова српска политичка мисао). 2) Наравно, као и у свим другим случајевима, и овдје важи правило да се перцепција разликује од аутоперцепције, тако да ‘традиционални православни вјерник’ у очима *друџосрбијанаца* углавном доживљава метаморфозу у задриглог балканског примитивца неолитске магијске религиозности, насупрот кога стоји еманциповани мислећи субјект, ослобођен свих предрасуда, па и религијских празновјерица (Исто). 3) *Друџосрбијанци* су ову свечаност назвали циркусом, не пропуштајући прилику да скрену пажњу како је изградња града посвећеног Андрићу опасан и монструозан пројекат (Раденко Тошић, Нова српска политичка мисао). 4) Посматрајући босански рат из београдске, кругодвојкашке перспективе, *друџосрбијанци* су главна сазнања о том рату стекли из сумњивих и политизованих хашких оптужница, што им је било довољно да донесу коначан суд, евидентирају геноцид и припишу га Србима. Ништа лакше од преписивања (Исто). 5) Београдски круг чинили су тад највиђенији *друџосрбијанци*. Осим Чоловића, ту је била и Латинка Перовић (Павле Ћосић, на сајту Нова српска политичка мисао).

Паралелно са уопштавањем значења речи *друџосрбијанац* све израженија је бивала њена негативна конотација. Тај процес пејоративизације ове речи потврђују примери употребе ове речи за изражавање различитих експресивних и емотивних ставова – од неодобравања до презирања оних који се тако именују⁶:

⁶ Једно од запажања Р. Драгићевић у вези са настајањем нове лексике јесте следеће: „Главна тенденција у мотивацији за настајање нове лексике јесте експресивизација. Циљ експресивизације новонастале лексике најчешће је обезвређивање људи, идеја, појмова итд. Пејоративизација се најефектније постиже изналажењем мотивације у речима које означавају вулгарне и баналне садржаје. Због тога се може закључити да се основне тенденције у настајању српске лексике крећу у следећем смеру: експресивизација – пејоративизација – банализација” (Драгићевић 2020: 9).

1) *Друџосрбијанци* свој сопствени народ, културу, вјеру и наслеђе сматрају радиоактивношћу (Ђорђе Бојанић, на сајту Српска историја). 2) *Друџосрбијанци* су аутошовинисти, они који презиру „свој” народ, а љубе скуте нашим целатима (нема аутора, на сајту Србске новине).

С друге стране, с таквим емотивно-експресивним набојем назив *друџосрбијанац* се често појављује у истом реченичном контексту с другим пејоративима како из групе *nomina politicus* тако и из других група речи којима се погрдно именује или квалификује човек: *самоџорицаши*, *људскоџраваши*, *ауџишовинистиџа*, *фаџисџиџа*, *самодрзеџи Срби* и др.:

1) Из тих и таквих околности су се изродили *друџосрбијанци*, аутошовинисти и самодрзеџи Срби (на сајту Србин инфо). 2) *Друџосрбијанци* су секта ограничених видика (Владимир Димитријевић, на сајту Правде). 3) Имали смо тушта и тма етикете. Ово су (и били и остали) мондијалисти, глобалисти, грађанисти, *друџосрбијанци*, либерали, комуњаре, самопорицаши, људскоправаши (Алексеј Кишјухас, на сајту Грађанске Војводине „Аутономија”).

У језичкој грађи смо нашли и занимљив истокоренски антоним – *џрво-србијанац*, односно *џрвосрбин* (обично у множини). Овај назив је у овом антонимијском односу са називом *друџосрбин/друџосрбијанац* развио значење ‘прави, изворни, аутохтони Србин, Србин какав треба да буде и сл.’, изједначујући се појмовно са родољубом, патриотом и сл.:

1) *Првосрбијанци* за себе кажу да су праве патриоте, који се боре за Србију (на форуму Крстарица). 2) *Првосрбијанци* су ... праведници, творци државе и заштитници правде (Исто).

То нас пак даље наводи на закључак да је и назив *друџосрбин/друџосрбијанац* у овом антонимијском пару добио ново значење које се може интерпретирати на следећи начин – ‘Србин који није прави, који није аутентичан, веродостојан’, при чему се пак и појмовно супротставља родољубу, патриоти итд., што потврђује и наша грађа:

1) *Друџосрбијанци* су ... велеиздајници који раде за туђе интересе (на форуму Крстарица). 2) Не знам да ли је аутор текста *друџосрбијанац*, да ли мрзи свој народ и да ли је обилазио стране амбасаде (на сајту Озон прес).

Да се назив *друџосрбијанац* усталио као пејоратив у српском језику, показује и његово творбено гнездо. Од именице *друџосрбијанац* суфиксом *-џиџина* изведена је пејоративна именица *друџосрбијанџиџина* у збирном значењу ‘другосрбијанци’⁷:

⁷ Изведенице од етничких имена (или придева) суфиксом *-џиџина* (нпр. *аусџиријанџиџина*, *иџиџалијанџиџина*, *енџилеџиџина* и др.) у нашим речницима се дефинишу неутрално вероватно, како сматра И. Клајн, из политичких обзира, иако се данас не би могле употребити без пејоративне интенције (Клајн 2003: 210).

1) Либерална *друџосрбијанцијина* влада србском кинематографијом (Ранко Гојковић, на сајту Саборник србско-руски). 2) Цела *друџосрбијанцијина* се окупила (Константин Миловановић, на сајту Погледи).

Реч *друџосрбијанцијина* може имати и значење ‘поглед на живот и свет својствен другосрбијанцима, другосрбијанско схватање и поступање’ које је такође пејоративно:

1) Неопанизам је опаснији од *друџосрбијанцијине* (Владимир Димитријевић, на сајту Борба за веру). 2) Трагично је то колико је *друџосрбијанцијина* пустила корене у овој земљи (Јелена Вукоичић, на сајту www.in4s.net).

И употреба придева *друџосрбијански* показује да је реч *друџосрбијанац* назив пејоративног значења. Овај придев се у реченици често појављује у синтагматском или у синтаксичком споју са другим речима негативне семантике, какве су нпр.: *чудовиштије*, *клеветија*, *лудило* и др.:

1) Зашто *друџосрбијанско* чудовиште жели да прогута ћирилицу? (аутор под именом Сиви тић, на сајту Патриота-срб). 2) Попис *друџосрбијанских* клевета на рачун српског народа уредно води професор и он ће једног дана бити драгоцен грађа за анамнезу *друџосрбијанској* лудила (Драган Добрашиновић, на сајту Борба за истину) и др.

Као прилог, реч *друџосрбијански* нашли смо, међутим, као одређење само глагола говорити – *Говорите ли друџосрбијански?* Да је нека идеологија ушла у фазу декадентне бирократизације види се по језику (Слободан Антонић, на сајту Нова српска политичка мисао). Дати пример показује да се с неодобравањем истиче начин говорења оних који се називају *друџосрбијанци*.

С обзиром на то да је наша анализа спроведена на корпусу скромнијег обима, не можемо тврдити да су овом анализом представљене све употребне вредности лексеме *друџосрбијанац* и да смо у потпуности описали њену семантику и творбено гнездо. Шири корпус верујемо да би дао потврде и за друге употребе речи *друџосрбијанац* и да би јасније показао у којој мери су речи из овог творбеног гнезда стекле препознатљивост и аутономност на појмовном плану. Но, исто тако верујемо да и из овог краћег осврта на реч *друџосрбијанац* и на речи из групе *nomina politicis* могу проистећи извесна запажања, којима желимо и да закључимо ову нашу језичку опсервацију.

Ц и т и р а н а л и т е р а т у р а :

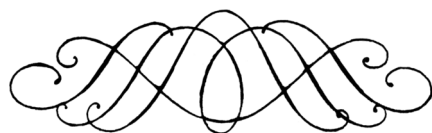
- ДРАГИЋЕВИЋ 2020: Рајна Драгићевић. „Оцртавање данашњице у новој лексици: фиксуманија у српским електронским медијима.” *Новоречје* 3, 9–18.
- ЗАВАРЗИНА 2004: Галина Анатолевна Заварзина. „Неологизми в политической сфере.” *Култура речи* 6, 65–67.

Јовановић 2018: Јована Јовановић. *Лексика њојрдној значења у именовану човека у српском језику*, докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Клајн 2003: Иван Клајн. *Творба речи у савременом српском језику*. Део 2. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.

Речник МС: *Речник српскохрватскоја књижевној језика*. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

Бојана Милосављевић
Учитељски факултет, Београд
bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs

ПРЕИСПИТИВАЊА

Ђорђе Симићановић

О СТРУЧНОЈ РЕЧИ *ФУТИНГ*

Реч *фуџини* (преузета из енглеског језика – *footing*) спортски је термин, који се код нас често погрешно употребљава, а у речницима недовољно прецизно дефинише. Овај рад је покушај да се на најприкладнији начин објасни његово значење, допуне лексикографске дефиниције и предложи домаћа наместо ове стране лексеме.

У енглеским речницима *footing* означава, пре свега, покретање стопала у облику ходања или трчања и оно што је у вези с тим:

foot·ing ...1. Secure placement of the feet in standing or moving.

2.a. A surface or its condition with respect to its suitability for walking or running, especially the condition of a racetrack.

2.b. A secure place for the feet; a foothold.

3. The act of moving on foot (AHDEL).

The act of moving on foot: step, tread (MVED).

The act of one who moves on foot, as in walking or dancing (www.dictionary.com).

У речницима српског језика *фуџини* се дефинише као ‘трчање и пешачење на чистом ваздуху као тренинг’ (Вујаклија 1992; Клајн–Шипка 2006). Ове дефиниције треба допунити следећим – с обзиром на праксу удисања чистог ваздуха после интензивнијих тренинга у циљу бржег опоравка, може се рећи да *фуџини* представља специфичан тренинг трчања, трчкарања, или

ходања, током којег се удише (релативно) чист, незагађен ваздух, ради бржег опоравка, унапређења здравља, расположења, пријатности и слично. Једном речју, такав тренинг треба да опорави организам спортисте психички и физички.

Да ли се може говорити о *фуџинџу* када се током кретне активности удише релативно загађен ваздух? Одговор је негативан, јер загађен ваздух неповољно делује на дисајни систем. Наиме, тада спортиста чешће затвара уста и нос, што за последицу има убрзано дисање, чуло мириса осећа непријатност која се сукцесивно преноси на стварање негативних емоција и слично. У таквим условима *фуџинџи* не може да делује оптимално опорављајуће на организам. Дакле, за *фуџинџи* је важно удисање чистог, или релативно чистог, ваздуха (Стефановић 1994: 132; 2011: 37). То подразумева да се кретна активност изводи у парку, шуми, на ливади, обали реке, мора, језера, на атлетском стадиону, али и на улици која није прометна, а има дрвореде и слично.

Код тренера и спортиста је устаљено мишљење да је *фуџинџи* само јутарњи тренинг трчања. Међутим, ако су услови (место, клима и сл.) исти као код јутарњег, онда и послеподневно трчање може да се назове *фуџинџи*, јер може да опорави организам од преподневног главног тренинга (Стефановић 1994: 133). Наиме, уколико се *фуџинџи* изводи преподне, тада има опорављајући карактер од тренинга претходног дана, или припремни карактер за главни тренинг који следи послеподне. А ако је главни тренинг спроведен преподне, тада послеподневни *фуџинџи* има опорављајући карактер (Стефановић 1994: 2011: 37). То је објашњење зашто се *фуџинџи* према таксономији сврстава првенствено у тренажна средства опоравка (Стефановић 2006: 164).

Дакле, дефиниција коју наводе речници страних речи ‘трчање и пешачење на чистом ваздуху као тренинг’ може се проширити и прецизирати на следећи начин: ‘футинг је специфичан тренинг трчања, трчкарања, или ходања, на чистом ваздуху који има опорављајући карактер’.

Неопходна је још једна исправка. У *Сџорџском лексикону* пише да је *фуџинџи* ‘метода тренирања која се изводи у природи, у слободним комбинацијама различитих вежби снаге, брзине и издржљивости’ и да се ‘најчешће ... користи у борилачким спортовима’.

Може се поставити питање – како је могуће да се тренажни методи опоравка, у које спада и *фуџинџи*, за који је карактеристичан мали интензитет оптерећења, изједначују са тренажним методима развоја снаге, брзине и издржљивости, који захтевају субмаксимални, или максимални, интензитет оптерећења на тренингу. Већ и ово питање указује на то да наведена дефиниција није добра. Дакле, уколико се зна да *фуџинџи* представља коришћење телесних вежби у кретању кроз форму трчања, трчкарања, или ходања, у трајању 20–30 мин., ниског интензитета оптерећења, у функцији опоравка

организма (опште начело из теорије спортског тренинга), јасно је да је немогуће да се његово позитивно дејство оствари ‘у слободним комбинацијама различитих вежби снаге, брзине и издржљивости’, јер је познато да се снага, брзина и издржљивост не могу испољити у кретним активностима ниског интензитета оптерећења (СТЕФАНОВИЋ 2011: 414–483).

Треба исправити и тврдњу да се *фуџини* ‘најчешће користи у борилачким спортовима’. *Фуџини* је метод тренинга који користе сви спортисти, јер је свима неопходно да се што брже опораве, и то не пасивним одмором (спавањем) већ активним – кроз ову кретну активност, којом се убрзава и циркулација (тако да се брже одстрањују соли млечне киселине, тзв. лактати), кроз коју брже нестаје замор у телу итд.

На основу овога што је речено, *фуџини* бисмо могли дефинисати на следећи начин: ‘врста спортског тренинга опорављајућег карактера, који се изводи на чистом ваздуху у комбинацији трчања, трчкарања или ходања, а током којег се изводи низ додатних кретних активности ниског интензитета оптерећења, у трајању 20–30 мин., које су аналогне спортској области или дисциплини спортисте’. Ово, наравно, не значи да и други људи различитог узраста, који нису спортисти, не могу упражњавати *фуџини*, али би он тада имао другу функцију – пре свега утицај на *здравље* људи.

На крају бисмо желели да предложимо домаћу реч којом би се могла заменити ова страна, јер, као што је Митар Пешикан писао, „најбољи, у ствари једини ефикасни тренутак кад се може вољним актом утицати на лексичка изражајна средства [јесте] сам улазак нове речи у језички друштвени саобраћај” (према Јовановић 2020: 3). Како је *фуџини* активност која подразумева кретање стопалима (у облику ходања, трчкарања, или трчања, које најчешће изводи спортиста), то бисмо могли сачинити глагол *сиџојалаџи* и од њега глаголску именицу *сиџојалање*. Дакле, енглеску реч *фуџини* могли бисмо заменити домаћом *сиџојалање*.¹

И з в о р и :

АНДЕЛ: *The American Heritage Dictionary of the English Language*. By Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2016.

ВУЈАКЛИЈА 1992: Милан Вујаклија. *Лексикон сиџраних речи и израза*. IV издање. Београд: Просвета.

ЕЕСР: *Enciklopedijski englesko-srpski rečnik*. Beograd: Prosveta, 2005.

¹ Подсетили бисмо овом приликом на речи Ивана Клајна, који је, говорећи о увођењу нових речи, истицао да не треба према новинама у језику заузимати унапред негативан став, као и да треба пазити да не осудимо унапред нову реч пре него што смо проверили да ли је потребна, да ли је правилно скована и да ли јој је значење јасно (<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4317708/-ivan-klajn-neologizmi-recnik.html>).

ESSE: *Englesko-srpski srpsko-engleski rečnik sa gramatikom*. Beograd: Institut za strane jezike, 2002.

КЛАЈН–ШИПКА 2006: Иван Клајн и Милан Шипка. *Велики речник сѝраних речи и изрази*. Нови Сад: Прометеј.

MWED: *Merriam-Webster English Dictionary*. Web site, 2003.

SL: *Sportski leksikon*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 1984.

Л и т е р а т у р а :

ЈОВАНОВИЋ 2020: Владан Јовановић. „О називу једног вируса.” *Језик данас* бр. 15, 1–4.

СТЕФАНОВИЋ 1994: Ђорђе Стефановић. „Футинг.” *Годишњак* бр. 6, Београд: Факултет физичке културе, 132–133.

СТЕФАНОВИЋ 2006: Ђорђе Стефановић. *Теорија и ѝпракса сѝорѝјскоѝ ѝпрениња*. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду.

СТЕФАНОВИЋ 2011: Ђорђе Стефановић. *Философија, наука, ѝтеорија и ѝпракса сѝорѝја*. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања, и аутор.

В е б - с а ј т о в и :

www.dictionary.com.

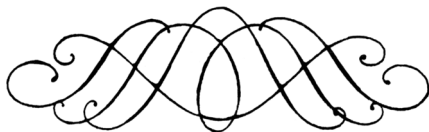
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/step>.

<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4317708/-ivan-klajn-neologizmi-recnik.html>.

Ђорђе Стефановић

Факултет спорта и физичког васпитања, Београд

prof.djordje.stefanovic@gmail.com

ПОВОДОМ

Ђорђо Слагоје

ВЕЛИКИ ПОСАО И МАЛЕ ЈЕЗИЧКЕ ИГРЕ

Велики, готово епохални подухват направила је Матица српска објављивањем *Речника српскога језика*, односно његове ијекавске варијанте. Непроцјењив је значај овог рјечника, не само за лексикографију већ и за нашу културу и књижевност и друге области у којима је ријеч главно средство изражавања и споразумијевања. Објављивањем овог рјечника јасно је стављено до знања да све оно што је на српском ијекавском нарјечју написано неопозиво припада српској култури и књижевности и да би свако присвајање од стране ијекавских сусједа било очигледна крађа, као што је то случај са српским књигама на латиници које су каталогизоване као хрватске, да друге примјере не наводим.

Идејни творци и аутори *Речника српскога језика* ијекавског изговора третирају ијекавицу као интегрални дио српскога језика и стављају је у равноправан положај са екавицом умјесто да је екавизирају или препусте другима који нису гадљиви на српско наслеђе. Језик је, да подсјетимо, можда и најважнији градивни елеменат националног и културног идентитета. Јер, језик је памтеник и чувар наше историје и културе у најширем смислу; у њему је похрањена колективна и појединачна меморија једног народа. Ријечју, језик је основни начин на који јесмо – за себе и за друге. Осим што је главно и незамјењиво средство комуникације између припадника језичке заједнице, језик пружа и готово неограничене стваралачке могућности.

Овај рјечник, притврђује ијекавицу као неодвојиви дио српскога језика културе и књижевности. Уз рјечник су штампани и граматички и правописни приручници који ће бити од велике користи и стручњацима али и наставницима на свим нивоима, од основног до факултетског, те новинарима и свима онима који дјелују у тзв. јавном простору.

Тако Матица српска, уз све редовне послове који су јој од почетка задати, постаје лексикографски и енциклопедијски центар. А свака, па и наша култура мјери се, поред осталог, и достигнућима у овим областима.

Тек кад се обави овако важан посао и ријеше темељни проблеми, може се говорити о некој врсти екавско-ијекавске игре прије свега у књижевности. . . Има међу српским писцима оних који су из различитих побуда прелазили са једног на друго нарјечје, чешће са ијекавице на екавицу, као Андрић на примјер, али и оних који пишу и на једном и на другом, као Бећковић, Ного, Тешић, Негришорац, што је потпуно легитимно и има у суштини стваралачке разлоге. Јер важно је то да се кроз екавицу и ијекавицу крећемо као кроз свој, неотуђиви духовни посјед.

*

У мом ијекавском завичају екавица је доживљавана као господски, односно градски и у крајњем случају службени говор. Кад би се неко ко је ономад отишао у град враћао са *млеко*, *хлебом*, *лејим* и *белим*, тај је извргаван подсмјеху и прекору и сматран је покондиреним, као онај који је тамо у бијелом свијету *йогвио језик*, као да је реп подвио.

Екавицу су најчешће доносили војници, јер је она била службени језик у војсци. Регрути би чим стигну, писали како су *лејо* путовали, да нема *снега*, не дува *вешар*. . . Један је служио војску у Панчеву, и стално се хвалио да је у војсци провео најљепше дане које је једино кварио *северац*, односно кошава. Тако му је остао надимак *Северац* и другачије га у селу нису звали. Уз то, наредбе су у војсци на екавском – *најпрег марш*, *налево круг*, *разумем* и слично; на ијекавском би ове заповијести звучале више као молбе.

Мој покојни отац имао је три екавске ријечи: *човек*, *сїрељање* и *Немци*, у које је стао добар дио наше новије историје.

*

Навешћу овдје два примјера fine, суптилне екавско-ијекавске игре – један из литературе и други из непосредног народног живота.

Има она сцена у роману *На Дрини ћуприја* (а гдје би друго), једна од најпотреснијих – кад се сељаци-ијекавци договарају да од неког Циганина (тако у роману пише) откупе, са коца скинутог Радисава, коме се учинило да може некажњено спријечити градњу ћуприје. Ми ћемо то *їело* откупити

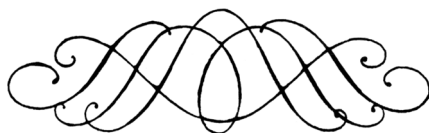
и сахранити по нашем обичају, кажу сељаци. Ово *џело*, које и Андрић истиче курзивом, потекло је из црквеног језика, чиме је унакажени леш несрећног Радисава произведен у свете мошти, а он преображен у великомученика, на чијем ће се гробу пројављивати чудна свјетлост.

Овај примјер говори о изузетном Андрићевом осјећају за језик и језичке нијансе. Тако само једна ријеч употријебљена на правом мјесту активира огромне симболичке наслаге, за шта би мање даровитом писцу требало читаво једно поглавље.

Други примјер је из народног живота и говора који је Андрић пажљиво ослушкивао. И овдје је иста ријеч само у другом контексту и са потпуно супротним значењем. У вријеме кад је и код нас стизала европска мода, и кад се женски свијет почео ослобађати вишка одјеће, најпроблематичније су биле мини сукње, па су забринуте и саблажњене мајке и баке кориле кћери и унуке говорећи – покриј то пасје *џело*. И овдје је екавица упала из црквеног рјечника, само што је *џело* сада грешно и анатемисано, таман онолико колико је у случају Радисава посвећено.

Ако је допуштена и неким случајем занимљива лична исповијест, могу рећи да пјесме пишем и екавицом и ијекавицом, јер и једно и друго нарјечје доживљавам као своје, а остало зависи од метричких налога, од ритма и мелодије саме пјесме. Али зато још увијек говорим ијекавски, јер ми је то једна од посљедњих спона са поријеклом, дјетињством и завичајем, у коме више нема готово никог ко би ми се наругао и прекорио ме ако би случајно изговорио – *хлеб, лејо, бело...* Све је то *северац* одувао.

Ђорђо Сладоје
sladoje.djordjo@gmail.com

Д

МАЛИ САВЕТИ

Недавно је у Слапалици било постављено питање: „Од које придева је компаратив гори?” Такмичар је одговорио – лош, што му није признао. Ко је био у праву?

Одговор такмичара је био тачан, али не и потпун. Облик *iori* јесте пре свега компаратив придева *зао*. Можда најпознатије потврде за ово налазимо у изрекама, као што су: „Од зла оца и од горе мајке” (када се указује на нечије лоше порекло) или: „Зао чобан а још горе овце” (када се говори о онима који не обављају добро своју дужност или нису способни за њу).

Једно од значења придева *зао* јесте „лош, рђав” (супротно од *добар*), које видимо и у наведеним примерима. Може бити да је то утицало да се компаратив *iori* почне употребљавати и за придеве *лош* и *рђав*, поред њихових правилно грађених компаратива (компаратива од истих основа): *лош* – *лошији*, *рђав* – *рђавији*. Још код Матавуља читамо „Ти си данас *iora* у лицу но икада”. Ова одавно раширена појава утицала је на то да је прихвати и норма. Истина, не бележе је речници, али је бележе новији нормативни приручници. У *Нормативној граматици српскога језика* читамо: „Облици *iori*, *најiori* данас се употребљавају као компаратив и суперлатив и од придева *лош* (поред *лошији*, *најлошији*) и од придева *рђав*, као и од придева *зао*”.

Дакле, компаратив придева *зао* јесте *iori*, придева *лош* – *лошији* и *iori*, придева *рђав* – *рђавији* и *iori*.

Р. С.

*Једна од њоука које се моју њрочиџаџи на сајџовима на инџернеџу џла-
си да је неџравилно реџи: „Фабрика је џочела са радом”, а да је исџравно:
„Фабрика је џочела да ради”.*

Нема сумње да је друга реченица исправна, међутим, ни првој се нема
шта замерити. Уз такозване фазне глаголе, као што су *џочейџи*, *џресџаџи*,
насџавиџи и сл. регуларно се употребљава допуна у инструменталу с пред-
логом *с(а)*.

Р. С.

*Заџџо не може да се каже „Ја ни не мислим да дођем”, када у срџском
језику џосџоџи двосџрука неџација?*

Прво, у овој реченици нема двоструке негације. Елемент порицања по-
стоји једино у негираном глаголу („не мислим”), док се речцом *ни* само
појачава глаголско значење, потенцира негација (што је, иначе, обичније у
експресивном изражавању), тј. речцом *ни* се наглашава став да оно што се
казује глаголом не долази у обзир, да се то не може догодити или очекива-
ти. Отуда се речца *ни* може без ремећења значења основног глагола („не
мислим”) и изоставити: „Али ја не мислим да дођем”, или се наглашавање
негације може изразити неким другим речцама: „Али ја и не мислим да
дођем”, „Али ја чак и не мислим да дођем”, „Ја, уосталом (најзад и сл.) не
мислим да дођем”.

Р. С.

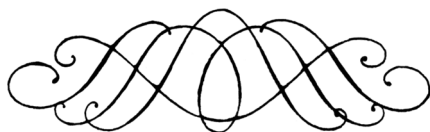
*Лекџор једних дневних новина џреџравио је реченицу: „Народни џовори
нису џредмеџ овоџа најџса, а **и** не џодлежу норми” у: „Они нису џредмеџ
овоџа најџса, а **ни** не џодлежу норми”. Ауџор новинскоџ чланка џиџа да ли
је инџервенџија била џџџребна.*

Интервенџија не само што није била потребна већ није била ни оправ-
дана. Постоје јасна правила која одређују када се речца **ни** може употребља-
вати, а када не. Једно од њих каже да она *не може* стајати *неџсредно исџред
неџираноџ џлаџла* тј. испред одричне речце *не*. На том месту треба употре-
бити партикулу **и**. Дакле, правилно је: „Он **и** не мисли да дође”; „Она га **и** не
џрмеђеџе”; „Он то **и** не зна”; „Ми за то нисмо чули, а **и** не жеџимо да чујемо”,
а тако је и у наведеној реченици: „Народни говори ... **и** не џодлежу норми”.

Облик **ни** не може да стоји ни испред непунозначних одричних глагола *нисам, нећу, немој, немам*. И овде уместо **ни** треба употребити **и**: „Ја **и** нисам желела да дођем”, „То нико **и** није могао да зна”; „Ниси све завршио, а **и** немој”; „Ма **и** нећу, то **и** није важно”.

У другим ситуацијама долази партикула *ни*, чија је основна функција да истакне негацију (што је, иначе, обичније у експресивном изражавању), да нагласи став да оно што се казује глаголом не долази у обзир, да се то не може догодити или очекивати: „Није могао **ни** *да сања* да ће успети”; „Његово име не смеш **ни** *да њомениш*”; „Не можеш **ни** *да замислиш* шта се догодило”; „Можда он није **ни** *жив*”; „То није **ни** *важно*”. Ако у последње две реченице желимо да нагласимо глагол *није*, рећи ћемо: „Можда он **и** *није жив*”; „То **и** *није важно*”.

Р. С.

ОДЛУКЕ ОДБОРА ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ ЕНГЛЕСКИХ ИЗРАЗА *SAFETY, SECURITY* И *SAFETY MANAGEMENT*

Одбору за стандардизацију српског језика обратио се г. Милан Лежаић писмом у коме поставља питање превода енглеских израза *safety, security* и *safety management (system)*. Писмени одговор академика Ивана Клајна Одбор за стандардизацију усвојио је као одлуку бр. 61.

* * *

ДИРЕКТОРАТУ ЦИВИЛНОГ ВАЗДУХОПЛОВСТВА РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ ДИРЕКТОРУ СЕКТОРА ЗА ВАЗДУШНУ ПЛОВИДБУ
г. Милану Лежаићу

Поштовани г. Лежаићу,

У Вашем писму од 24. 10. 2008. поставили сте питање превода енглеских израза *safety, security* и *safety management (system)* на српски. Ви наводите да се традиционално у ваздухопловству *safety* преводи као *безбедносћ*, а *security* као *сијурносћ*, док се данас, првенствено под утицајем стручњака из војске и полиције, јавља тежња ка обрнутом преводу (*safety – сијурносћ, security – безбедносћ*).

Пошто сам прегледао документацију коју сте ми доставили и консултовао више енглеских и српских речника, сматрам да Вам у име Одбора за стандардизацију могу дати следећи одговор.

Став наших лингвиста одувек је био да једном усвојену терминологију, у било којој струци, не треба мењати, осим ако је дошло до промене у ствари-ма и појавама које ти термини означавају. С друге стране, разлика између појмова *safety* и *security* специфично је енглеска, и не треба очекивати да се један од њих може увек превести нашим *безбедносћ* а други нашим *сијурносћ*. У српском (вероватно не и у хрватском) *безбедносћ* је израз у широј употреби, па се може употребити као превод и за *safety* и за *security*. Уколико се жели направити разлика, *security* се у већини контекста може превести са *обезбеђење, мере обезбеђења* односно *заштитица*. Детаљније о овоме можете видети у Образложењу које следи.

На друго Ваше питање, о преводу енглеског *safety management (system)*, мој предлог је да се преведе са *ујрављање обезбеђењем* односно *сисџем ујрављања обезбеђењем*.

Образложење

Из дефиниција које сте цитирали у Вашем писму, као и из члана 11 (Aviation Safety) и 12 (Aviation Security) Споразума ЕСАА, недвосмислено произлази да се израз *safety* односи на заштиту од случајних нежељених догађаја, кварова, удеса и сл., док *security* значи заштиту од намерне штете (терористичких подухвата, саботаже и слично). На исти закључак упућују и дефиниције у енглеским једнојезичним речницима, као и сложени изрази који се наводе у енглеско-српским речницима: тако се *road safety* (безбедност у саобраћају) или *safety at work* (заштита на раду) односе на несрећне случајеве, док су *security service* (служба безбедности, обезбеђење) или *security guard* (службеник обезбеђења, чувар) усмерени против намерних противправних радњи.

Остали европски језици углавном имају само по један израз за оба ова појма. Отуда, у Чикашкој конвенцији о међународном цивилном ваздухопловству, реч *security*, која се јавља само у Уводу, на остала три језика преведена је једнако као и *safety* (у члановима 3d, 5, 9a, 9b, 15, 35b, 37, 44h, 64): на француском *sécurité*, на шпанском *seguridad*, на руском *безопасность*. Слично је и у италијанском и у немачком, где се обе енглеске именице преводе са *sicurezza* односно са *Sicherheit*.

Што се тиче наших именица *безбедносћ* и *сијурносћ*, у основном значењу оне су мање-више синоними. То потврђује и Речник Матице српске, где се у дефиницији речи *безбедносћ* наводи и *сијурносћ* као синоним и обрнуто. Разлика међу њима није заснована на случајном или намерном изазивању штете, као у енглеском, него је пре свега у томе што *сијурносћ* има још четири секундарна значења (поузданост, одлучност, одређеност итд.) која *безбедносћ* нема. У српско-енглеском речнику Мортон Бенсона *безбедносћ* је преведена као „security, safety” а *сијурносћ* као „safety, security”. Већ поменути израз *road safety* преводимо са *безбедносћ* у *саобраћају*, али за *safety belt*, из исте области, усвојили смо превод *сијурносни њојас*; за *safety measures (safety precautions)* у енглеско-српском речнику Бориса Хлебеца дат је превод „мере безбедности, сигурносне мере”.

Све то потврђује да се однос између нашег *безбедносћ* и *сијурносћ* не може ни у једном ни у другом смеру изједначити са оним између енглеског *safety* и *security*. У већ поменутиим члановима Чикашке конвенције где је у оригиналу *safety*, код нас је свуда преведено као *безбедносћ*; изузетак је само члан 15, где је „for the safety and expedition of air navigation” преведено „ради олакшавања ваздушне пловидбе и доприношења њеној сигурности”. Израз *сијурносћ* јавља се још и у преводу члана 69, као превод придева *safe (are not reasonably adequate for the safe...operation – не одговарају у довољној мери обезбеђењу сијурносћу)*, али ту је очигледно изазван потребом да се

избегне spoj *обезбеђење безбедности*, који звучи плеонастично. У Уводу, *general security* преведено је као *ојшћиа безбедности*.

Превођење *security* са *сијурности* могло би имати извесног ослоња у заједничком пореклу (обе су у крајњој линији од латинског *securus*), али етимолошка сродност не може бити једино битно мерило за значење. У лингвистици је добро позната појава тзв. „лажних пријатеља”, речи од истог корена али с различитим значењем, које често доводе до погрешних превода: тако енглеско *novel* није *новела* него *роман*, *actual* не значи *актуелан* него *јрави*, *сјварни*, *sympathetic* није *симпатичан* него *блајонаклон*, *јун разумевања* и сл. Употреби именице *сијурности* нарочито су склони Хрвати (који наш *Савет безбедности* = *Security Council* називају *Вијеће сијурности*), али код нас би изрази као *сијурности јушника* могли бити двосмислени (безбедност путника или сигурност да ће стићи на одредиште?), а не можемо рећи *сијурности* тамо где се енглеско *security* односи на органе безбедности, као у *security service*, *airport security*, *to call/to alert security* и сл.

С обзиром на све ово, закључујем да наш израз *безбедности* обухвата семантичка поља обеју енглеских именица. Притом би се *safety* увек могло преводити са *безбедности*, што не искључује употребу израза *сијурности* тамо где то контекст дозвољава (нпр. *safety assessment*, у текстовима EUROCONTROL-а који су ми достављени, може се превести и као *јроцена сијурности*). Атрибутивно употребљено енгл. *safety* углавном преводимо нашим придевом *безбедности*, нпр. *safety alert* = *безбедности узбуна* (пазити да се не употребљава погрешан облик „безбедностиносан”, „безбедностиносна”).

Енглеско *security* не треба преводити као *сијурности*, него такође *безбедности*, а у многим случајевима и као *обезбеђење*, *мере безбедности* (*мере обезбеђења*) односно *зашћишћиа*. Примера ради, дефиницију из регулативе EUROCONTROL-а (Chapter 1, Definitions) „areas of an airport into which access is controlled to ensure security of civil aviation” превео бих „делови аеродрома у које је приступ ограничен у циљу безбедности цивилне авијације” (нема потребе да се буквално преводи глагол *ensure*, који би се у сваком случају сударао са именицом). Горе сам већ навео *general security* = *ојшћиа безбедности* у уводу Чикашке конвенције.

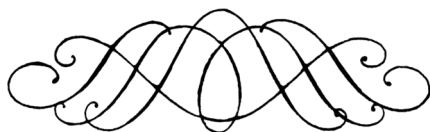
Што се тиче речи *обезбеђење*, она је у Речнику Матице српске под 2 (под 1 је глаголско значење, „обезбеђивање”) била дата искључиво као војни термин, што је преуско у поређењу с данашњом употребом. У новом Матичином „Речнику српскога језика” (2007) дефиниција под 2 је проширена у „војна, полицијска јединица, цивилна организација, служба чији је задатак да некога, нешто обезбеди, осигура од напада, крађе, рушења и сл.”, што се подударно с конкретним значењем енглеског *security*. Отуда бисмо већ поменуто *airport security* преводили као *безбедности аеродрома* када значи

стање, а *аеродромска служба обезбеђења* кад се односи на органе задужене да одржавају то стање. Као што је у енглеском *security* у овом другом значењу настало скраћењем израза *security service*, и код нас се, ради краткоће у изражавању, у већини случајева може изоставити реч *служба* и рећи само *обезбеђење*, дакле и *airport security* = *аеродромско обезбеђење*.

За изразе *safety management* односно *safety management system* у Вашем писму се наводи да има примедба на превод *ујрављање безбедношћу* одн. *сисџем ујрављања безбедношћу*, будући да је *безбедносџ* мисаона именица. Сматрам да и у овом случају може послужити реч *обезбеђење*, будући да поред апстрактног значења, као што смо видели, има и конкретно. Стога предлажем превод *ујрављање обезбеђењем* односно *сисџем ујрављања обезбеђењем*.

Академик Иван Клајн,
Председник Одбора за стандардизацију српског језика

29. октобра 2008.

ПИСЦИ О ЈЕЗИКУ

Иво Андрић

НА СТАДИОНУ

У страном граду, међу непознатим светом, Лазар је весело и лако ступао кроз тај празнични дан који је добро почео и много обећавао. Са осећањем олакшања и одмора од самог себе и од свега што је његово, помешао се са реком народа који је ишао ка стадиону. Ах, добро је и лековито с времена на време, у туђој земљи, међу туђим људима провести послеподне на великом игралишту, узбуђивати се и стрепети због нечега до чега ти у ствари није много стало, а напустити за неколико сати свој прави живот са истинским радом и бригама, коме ћеш се ионако већ сутра вратити и коме ћеш служити целог века свога.

Недеља послеподне у индустријском граду северне Италије. Као огромна, мајсторски саливена купа, пуна боја, звукова и покрета, блешти и ври, пола у сенци а пола на сунцу, велики спортски стадион са својих педесетак хиљада гледалаца. Сатима забрављаш ко си, на ком се делу света налазиш и шта хоћеш у њему. Ни време не постоји, јер је испуњено само током такмичења која теку на црвенкастој писти и зеленим травним теренима, а мерено једино сјајним „штоперицама” на ручним зглобовима у бело одевених судија. Ни људи нема, јер их је тако много око њега да сачињавају једну јединствену живу масу, сливену у калуп овалног стадиона, и јер су сви, као и он сам, за неколико сати извучени из свог живота и пребачени у другу стварност која је сва од игре. Погледи се гасе и речи потиру, јер им нема броја ни

краја у овом општем севању очију и беласању зуба (дозивању и махању, шуму смеха и говора, и плескању и повицима навијача и јеци гласноговорника, на сунцу, под високим, модрим, нестварно лепим шатором неба.

Мушкарци прате игру, потпуно занесени њоме, неосетљиви за све око себе. Жене нешто мање. А лепе жене, оне заиста лепе, као да и не знају за игру која тече на терену. Оне и овде, као и иначе у животу, примећују и уважавају само оне појаве око себе које посредно или непосредно служе њиховој лепоти и оном што њој треба и што она хоће, жели и тражи. За сваку од њих је средиште стадиона и смисао свега што се дешава, па и сам зенит неба над нама, ту где она царује и блешти у слави и сјају своје лепоте, која заиста изгледа непролазна.

Шум и граја заглушују толико да му се на махове чини да је одједном све умукло и да је око њега настала потпуна тишина, gluva, топла, сахарска тишина. То траје секунд-два, а затим се његов слух опет укључује у громки, океански хук који га окружује. После једног таквог трена тишине, прво што је чуо био је један једини глас, дубок, богат женски глас, из груди, сам и јасан као да је у средишту његовог слуха.

– Сутра... сутра!

Али у истом трену глас је и нестао, преплавила га је хука стадиона. Ту реч је изговорила невидљива жена, негде на седишту изнад њега, довикујући неком опет за њега невидљивом, који мора да седи у истом реду са њим, ту негде у близини:

– Domani... Domani!¹

Ко ће знати шта једна жена мисли кад каже тако: „Сутра!... Сутра!”? И ко зна коме то каже? Јер Лазар неће да се окрене и да је очима потражи. Ко зна коме? Њему свакако не. Он је искључен из овог „сутра”, али оно је ипак ушло у њега и пореметило га и збунило одједном. Није више могао да прати ни игру доле на терену ни кретање људског мноштва на седиштима. Оборио је главу и посматрао своје руке склопљене у крилу. Свега је nestало око њега. У себи је окретао и претурао ту једну једину, два пута изговорену реч, која може да значи све и ништа.

Крај је дошао празничном расположењу и веселој игри, као да је одједном настао кратак спој и погасио светлост дана и прекинуо звучне таласе. То „сутра” пало је као само за њега видљив вео преко ове велике арене и свега што се на њој креће и дешава. Оно га је оделило неким невидљивим али челично непробојним зидовима од свих речи и звукова око њега. И у тој тескоби и тишини и глувој пустињи он се одједном нашао сам, са неким туђим „сутра” које, као свако „сутра”, може бити и може не бити, и – са

¹ Domani (итал.) – сутра

својим мислима. А кад остане овако са својим мислима, Лазар има потребу да говори самом себи о себи као о другом човеку. То је чинио и сада.

Да, „сутра, сутра“! Ето, свашта уме и много може човек, заиста много. И ја не спадам међу најгоре и најнеспособније. Али тај исти човек, кад легне да спава, не зна какав ће сан уснити и, кад ујутро устане и крене у ведар дан, не зна како ће тај дан завршити, кога ће срести ни шта ће чути, ни куда ће га реч коју чује одвести. Ни толико не зна!

„Сутра, сутра!“ Да, од свега је човек покушао да направи оруђе за постизање својих циљева или за своју одбрану; од свега, па и од тајанственог тока времена. На његовим превртљивим таласима (данас-сутра!) он пребацује све, и оно што жели да буде одмах и оно што би хтео да не буде никад.

Било ми је непуних деветнаест година кад ми је истим оваквим женским гласом, само шапатам, речено: „Не данас! Сутра... сутра!“ Па је прошло то „данас“ и дошло „сутра“, али тада је то очекивано „сутра“ одједном, по истом закону наших односа, постало моје и њено „данас“. И опет је важило: „Не данас! Сутра... сутра!“ и све тако. А оно право и жељено „сутра“ није дошло никад. Време и живот остали су ми дужни.

И сада, одједном, однекуд са висине неког седишта изнад мене, невидљива уста довикују: „Сутра, сутра!“ Па није чудо да се од тог неочекиваног гласа, усред овог радосног шума и ведрине без сенке, и у мени за делић секунде пореметио утврђени ред времена, да се испретурало некадашње „данас“ и „сутра“, и укрстило са оним што сам чуо малочас („сутра, сутра!“), да се оно што је требало да буде, а није било, помешало са оним што изгледа као да би могло да буде, а неће никад бити. Није чудо! Ничија чула не раде као сат са опругом од непогрешног челика, по непроменљивим законима, па ни моја, поготову кад су овако опијена сјајем дана, лепотом призора пред собом и топлом магнетском снагом узбуђене масе која ме оптаче као море пливача.

То гласно и распевано „Сутра!“ дигло се са мог каменог седишта и пренело одједном далеко, до другог, давнашњег и шапатам казаног „Сутра!“. И не само до њега. Сва ми је младост, чини ми се, била пуна тога звука. Пред нашим пустим и једноличним „данас“ стално су била затворена врата на којима је писало „сутра“. А није нас још ни наусница била огарила кад су нам наши старији и наши наставници стали да говоре о важности и величини оног што нас очекује – сутра. А говорили су то тако мрко и озбиљно и, не знам зашто, са горчином и претњом у гласу, да смо се на крају више плашили тих њихових обећања, него што смо им се радовали. Због тога славног и великог „сутра“ тражили су строго од нас да будемо вредни и послушни, стрпљиви и кротки. „Јер, данас-сутра, ви ћете ступити у живот, а живот...“ „Данас-сутра требаће вам све то.“ „Данас-сутра ви ћете стати на

своје ноге.” И све тако. Па тако је отприлике и било кад смо „ступили” у тај живот. Све тако некако: данас-сутра! Лажа и паралажа! Ни данас ни сутра! Ништа од тог унапред замишљеног и уџбеницима и катихизисом гарантованог живота. А стварни живот докопао те тако да си и заборавио да имаш ноге, и да ниси имао где да станеш. Слагало „данас” а изневерило „сутра”. Ништа од свега тога! Него својом крвљу и својим мозгом, својим рукама требало је све изнова стварати, и „данас” и „сутра”, све скупо плаћати својим напорима, лутањима, страховањима и стидовима, да би се нешто мало права пута и светла видика најпосле сагледало, да би преварен, искушаван и намучен човек нашао бар толико достојанства, мира и слободе да може да предахне и да се, као на оазису у безименој пустињи времена, мало одмори на оној цртици која везује и дели то некадашње родитељско и васпитачко „данас-сутра”. Трбало је све испите поново полагати, радити оно за што те нису спремали и знати оно чему те нису учили, требало је крваво бранити од себе и од других своје „данас”, извојевати свако своје неизвесно „сутра”, да би се колико-толико живело као човек међу људима.

То ми је, ваљда, за цео живот загорчало ту реч са два лица и њену лажи-игру: данас-сутра.

Али како да се човек одбрани од таквих речи које су за нас заувек сагореле и потамнеле, којих смо се давно ослободили, а које могу и данас да нам, бар за неколико тренутака, замраче и најсветлији дан, кад их овако случајно чујемо?

У тражењу одговора на таква и слична питања, Лазар је провео суморни крај тога дана који је тако добро отпочео и толико обећавао.

(Иво Андрић, *Жећ – њријовейке*, приредили Мухарем Первић и Петар Цацић. Београд: Просвета; Загреб: Младост; Сарајево, Свјетлост; Љубљана: Државна заложба Словеније, 1967, стр. 219–223)

Рубрику уређује академик Милосав Тешић

Повикали су у ^{глас}.

Маглич је средњ^овековна тврђава.

Атлантски океан је сла^{ниј}и од Тихог.

Људи су данас висо^шчији него раније.

Цвијеће мораш редовно за^{лиј}евати.

Купи ми, молим те, бру^бфен.

Изабрао је св^ејештенички позив.

Уловио је сома од 30^кг.

По^јпи чај, охладиће се.

Објављена је пишчева коресподен^{он}ција.

Позив на сарадњу и претплату

Уредништво вас позива на сарадњу – са задовољством ће објавити ваше прилоге, одговорити на ваша питања, настојати да разјасни језичке недоумице. Прилоге и питања шаљите на адресу Уредништва: Матица српска, 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1 или на e-mail:
ksunajko@maticasrpska.org.rs

Претплату за 2022. годину у износу од 300,00 динара можете уплатити на жиро рачун број 205-204373-09, са назнаком да је сврха дознаке „претплата на Језик данас” а прималац: Матица српска, Нови Сад.